

FORȚA PROBANTĂ A ÎNSCRISURILOR ÎN DREPTUL CIVIL ROMÂN

Conf. univ. dr. Sevastian Cercel

La distinction entre les écrits authentiques et les écrits sous seing privé est bien connue. Toutefois le droit civil concède une certaine importance probatoire à des écrits privés "sans signature", alors que le progrès scientifique et technique a imposé à tous la validité de l'écrit sous forme électronique. Si le droit romain instituait pour quasi-obligatoire la preuve testimoniale, (testimoniorum usus frequens as necessarius est) sans restriction aucune, de nos jours le Code civil roumain prête moins de confiance, par principe, aux dépositions des témoins qu'aux écrits pré-existants. Cette réticence trouve sa justification dans le fait que la fidélité et la capacité réproductive de la mémoire ne sont jamais exemptes de failles, alors que l'écrit jouit de la capacité de «ne pas oublier».

1. Preliminarii. A dovedi sau a proba înseamnă, într-o accepțiune generală, a stabili realitatea unei afirmații, a demonstra că o susținere corespunde adevărului, a arăta cu argumente existența sau inexistența unui fapt, unei situații. În drept termenul *probă* are mai multe accepțiuni¹, aici interesând sensul de *mijloc de probă* prevăzut de lege prin care se poate dovedi un raport juridic; în acest sens, art. 1170 C.civ. prevede că "dovada se poate face prin înscrisuri, prin martori, prin prezumții, prin mărturisirea uneia dintre părți și prin jurământ".

Prin înscris se înțelege orice declarație despre un act sau fapt juridic *stricto sensu*, făcută prin scriere de mână, dactilografiere, litografiere, imprimare pe hârtie sau pe orice alt material².

Importanța înscrisurilor este dată de mai multe aspecte, dintre care pot fi amintite: a) cel mai adesea, conțin declarații anterioare ivirii litigiului și oferă garanții de sinceritate și exactitate; b) prin scurgerea timpului nu se alterează; c) sunt ușor de conservat; d) uneori constituie însăși condiția de valabilitate a actului juridic ce urmează a fi probat (când forma este impusă *ad validitatem*).

¹V.M. Ciobanu, Tratat teoretic și practic de procedură civilă, vol. I, Ed. Național, București, 1997, p. 147. În doctrină se arată constant că probele sunt mijloacele de convingere cu ajutorul cărora se stabilește existența sau inexistența unui fapt juridic sau unui act juridic din care izvorăsc drepturile civile și obligațiile civile, a se vedea, O. Ungureanu, Manual de drept civil. Partea generală, Ed. All Beck, București, 1999, p. 176; G. Boroî, Codul de procedură civilă. Comentat și adnotat, vol. I., Ed. All Beck, București, 2001, p. 351 și urm.; jurământul nu mai este astăzi reglementat ca mijloc de probă, a se vedea, S. Cercel, Considerații privind jurământul ca mijloc de probă, în Buletinul Centrului pentru dialog între știință și teologie nr. 2/2004, p. 49-62.

² G. Boroî, Drept civil. Partea generală. Persoanele, Ed. All Beck, București, 2001, p. 95; V.M. Ciobanu, G. Boroî, Drept procesual civil. Curs selectiv. Teste grilă, ed. a III-a, Ed. All Beck, București, 2005, p. 254 și urm. Pentru înscrisul electronic, R. Bercea, Incompatibilitatea statutului contractului electronic în proiectul Codului civil român cu principiile proiectului Codului civil European, Revista de științe juridice nr. 1/2006, p. 106-112; I. Schiau, Cadrul juridic al comerțului electronic, R.D.C. nr. 1/2002, p. 56-71.

2. Clasificarea înscrisurilor. Înscrisurile se pot clasifica după mai multe criterii, dintre care vor fi prezentate aici cele mai importante, cu mențiunea că fiecare clasificare are o anumită importanță teoretică și practică. Mai întâi, după scopul pentru care au fost întocmite înscrisurile se clasifică în:

a) înscrisuri *preconstituite*, care se întocmesc cu intenția de a fi folosite ca mijloc de probă în caz de litigii (înscrisul autentic, înscrisul sub semnătură privată, răbojurile și diferitele bilete și tichete emise spre a servi ca mijloc de probă);

b) înscrisuri *nepreconstituite*, la a căror întocmire nu s-a avut în vedere posibilitatea folosirii în caz de litigiu, dar care sunt totuși utilizate pentru a dovedi un drept (registrele comerciale, registrele și hârtiile casnice, mențiunile scrise de către creditor pe titlu constatator al creanței, scrisorile misive, obișnuite, nefăcute cu scop probator etc.).

La rândul lor, înscrisurile preconstituite se clasifică după *efectul lor* în:

a) înscrisuri *originare* sau primordiale, întocmite pentru a dovedi încheierea, modificarea sau stingerea unui act juridic (art. 1188 C.civ.);

b) înscrisuri *recognitive*, prin care o persoană ce are capacitatea de a dispune de drepturile sale recunoaște față de o altă persoană o obligație preexistentă, întocmite pentru recunoașterea existenței unui înscris originar pierdut sau distrus, pentru a-l înlocui (art. 1189 C.civ.)³;

c) înscrisuri *confirmative*, care întăresc un act anulabil și înlătură viciul care îl afectează (art. 1190 C.civ.).

Pe de altă parte, după *raportul dintre ele*, înscrisurile se împart în *originale* și *copii*. O copie este reproducerea exactă în scris a unui act preexistent (original). Copia se deosebește de original nu numai prin posterioritatea sa, dar și prin lipsa semnăturilor părților, care sunt, prin ipoteză, reproduse. De reținut că art. 1188 C.civ. reglementează *copiile înscrisurilor autentice*, arătând că atunci când originalul există, *copia legalizată* nu face credință decât despre ceea ce cuprinde originalul, înfățișarea căruia se poate cere întotdeauna. Dacă originalul nu mai există, copiile legalizate de către funcționarii publici competenți⁴ au putere doveditoare diferită, în funcție de distincțiile făcute în art. 1188 alin. (2) C.civ. (se distinge între copii care au aceeași putere probantă ca și originalul, copii care nu pot servi decât ca început de dovadă scrisă, copii fără nicio putere probantă).

S-a subliniat că reproducerea unui act prin *procedeul fotografiei* sau prin alte mijloace, nu constituie însă o copie, așa încât un asemenea act, oricât de bine ar fi reprodus, nu are nicio forță probantă⁵. Practica *copiilor xerox* des întâlnită astăzi poate fi acceptată numai sub rezerva prezentării originalului, iar „certificarea” lor nu înlătură această rezervă. De altfel, duplicatele ori copiile legalizate, folosite în mod curent în relațiile amicale sau în procese, sunt presupuse a corespunde fidel originalului, dar le lipsește forța doveditoare proprie, fiind admise numai *sub*

³ D. Alexandresco, Explicațiunea teoretică și practică a dreptului civil român în comparațiune cu legile vechi și cu principalele legislații străine, Iași, Tipografia Națională, 1900, tom VII, p. 235-239.

⁴ V.M. Ciobanu, Tratat teoretic și practic de procedură civilă, vol. II, 1997, p. 164.

⁵ D. Alexandresco, op. cit., tom VII, p. 229-230.

rezerva confruntării cu înscrisul original, care poate fi oricând cerut pentru verificare⁶. Însă, duplicatele de pe înscrisurile notariale, care se scot cu citarea părților, au aceeași forță probantă ca și originalul (art. 55 din Legea nr. 36/1995), iar certificatele eliberate în temeiul registrelor de stare civilă au aceeași putere ca și actele întocmite în registrele de stare civilă (art. 13 din Legea nr. 119/1996).

Cea mai importantă clasificare a înscrisurile preconstituite este realizată în funcție de modul lor de întocmire, după care există înscrisuri autentice și înscrisuri sub semnătură privată. Aceste două categorii de înscrisuri vor fi analizate mai departe.

3. Regimul juridic al înscrisului autentic. Noțiune. Articolul 1171 C.civ. definește înscrisul autentic: „aceia care s-a făcut cu solemnitățile cerute de lege, de un funcționar public, care are drept de a funcționa în locul unde actul s-a făcut”. Se observă că pentru ca înscrisul autentic să fie valabil trebuie îndeplinite cumulativ *trei condiții*: a) să fie întocmit de un funcționar public; b) acesta să fie competent din punct de vedere material și teritorial; c) să fie respectate formalitățile impuse de lege. Sunt înscrisuri autentice, *exempli gratia*, înscrisurile autentice notariale, actele de stare civilă, hotărârile judecătorești, procesele-verbale întocmite de agenții procedurali, actele de procedură îndeplinite de executorii judecătorești etc. Practic prin act autentic *lato sensu* se înțelege orice act care emană de la o autoritate publică, însă aici interesează numai acelea care, în ordinea intereselor private, dovedesc drepturi subiective civile. În unele situații, legea impune pentru valabilitatea actului juridic civil încheierea sa în formă autentică, iar alteleori părțile recurg la această formă în considerarea avantajelor pe care le prezintă înscrisul autentic.

4. Forța probantă a înscrisului autentic. Mai întâi, înscrisul autentic care, prin formă și aparență, întrunește *prima facie* cerințele esențiale de regularitate (semnătura agentului, sigiliul, număr de înregistrare etc.) se bucură de o *prezumție de autenticitate* și validitate. În virtutea ei, actul este considerat că provine efectiv de la cei care l-au subsemnat. Presumția operează *erga omnes*, așa încât cel care îl folosește este scutit de orice dovadă, proba contrară revenind celui care îl contestă.

Pe de altă parte, din punct de vedere al forței probante trebuie să distingem între diferite mențiuni, după cum urmează.

În primul rând, *mențiunile ce reprezintă constatările personale ale agentului instrumentator* care privesc faptele materiale petrecute în fața sa și constatate cu propriile simțuri (*quorum notitiam et scientiam habet propriis sensibus visu et auditu*), precum: semnăturile părților și ale celorlalți participanți; semnătura agentului instrumentator; mențiunile referitoare la prezența părților; constatarea identității părților; data întocmirii înscrisului; locul întocmirii înscrisului. Toate asemenea mențiuni fac dovada *inter partes* și sunt opozabile

⁶ P. Trușcă, Drept civil român, Ed. Global Lex, București, 2002, p. 129; P. Cosmovici, coord., Tratat de drept civil, vol. I., Partea generală, Ed. Academiei, București, 1989, p. 275.

terților până la *înscrierea în fals*, adică nu pot fi răsturnate decât prin procedura dificilă a falsului. Articolul 1173 alin. (1) C.civ. dispune că „actul autentic *are deplină credință* în privirea oricărei persoane despre dispozițiile și convențiile ce constată”. Dar constatările agentului constator care, deși petrecute în fața sa, depășesc competența sa (precum atestarea că declarantul era în deplinătatea facultăților mintale), nu pot avea valoare probantă până la *înscrierea în fals*, ci pot fi combătute prin proba contrară. S-a decis că privitor la valabilitatea consimțământului se poate face dovada contrară, deoarece notarul ia act de voința părților, fără să aibă posibilitatea să controleze în ce măsură acea voință a fost sau nu afectată de vreo cauză de nulitate⁷.

În al doilea rând, *mențiunile ce privesc declarațiile părților în fața agentului instrumentator*. S-a arătat că actul autentic face dovada până la *înscrierea în fals* numai despre existența materială a faptelor constatate de funcționar ca îndeplinite de el sau petrecute înaintea sa, iar nu și în ceea ce privește realitatea și sinceritatea faptelor juridice constatate⁸. Așadar, *sinceritatea* declarațiilor făcute în fața funcționarului este susținută de actul autentic până la *proba contrară*. Spre exemplu, consemnarea în actul autentic a faptului că plata (numărarea) prețului s-a făcut în fața notarului, face dovada până la *înscrierea în fals* în privința numărării prețului (transmiterii banilor), dar mențiunea privind declarația părților că prețul s-a plătit înainte de autentificare, face dovada până la proba contrară.

În al treilea rând, *mențiunile străine de obiectul actului*. Potrivit art. 1174 alin. (2) C.civ., „mențiunile care au de obiect un fapt *cu totul străin* de acela al convenției, nu pot servi decât numai la *un început de dovadă*”. Dacă, spre exemplu, în contractul de vânzare-cumpărare se face mențiunea că terenul pe care îl cumpără a fost dobândit de vânzător prin moștenire de la X, un alt moștenitor al lui X nu poate să dovedească împotriva mea, numai prin această enunțare din contract, că are o parte de moștenire din acest teren. Asemenea clauze enunțative, cu totul străine de obiectul actului (care pot fi inserate/acceptate și din neatenție) au valoarea începutului de dovadă scrisă.

5. Forța executorie a înscrisului autentic. Înscrisul autentic notarial care constată o creanță certă și lichidă, în momentul în care aceasta ajunge la scadență are putere executorie, potrivit art. 66 din Legea nr. 36/1995. El poate fi pus în executare fără a mai fi nevoie de vreo judecată și nici de investirea cu formulă executorie⁹. Executarea silită astfel pornită se suspendă de drept în cazul în care se pune în mișcare acțiunea penală împotriva pretinsului autor al falsului potrivit art. 1173 alin. (2) C.civ.

⁷ Trib. Suprem, decizia civilă nr. 2413/1980, C.D. 1980, p. 172.

⁸ D. Alexandresco, op. cit., tom VII, p. 155.

⁹ S. Zilberstein, V.M. Ciobanu, Tratat de executare silită, Ed. Lumina Lex, București, 2001, p. 160-161. Puterea executorie a actului autentic era prevăzută și de Legea pentru autentificarea actelor din 1886.

6. Consecințele juridice ale înscrisului nul ca înscris autentic. Se distinge între două situații. Dacă forma autentică este cerută *ad validitatem*, actul juridic în sens de *negotium juris* este nul, de vreme ce forma este o condiție de validitate.

Dacă forma autentică nu este cerută de lege, dar este solicitată de părți *ad probationem*, înscrisul este nul ca înscris autentic, dar poate fi valabil ca înscris sub semnătură privată, fără ca prin aceasta operațiunea juridică pe care o consemnează să fie afectată. Este o aplicație a ideii *conversiunii actelor juridice*, privite ca *instrumentum probationem*. Potrivit art. 1172 C.civ., „actul care nu poate fi autentic din cauza necompetenței sau necapacității funcționarului sau din lipsă de forme, este valabil ca scriptură sub semnătură privată, *dacă s-a iscălit de părțile contractante*”. Așadar, actul nul ca act autentic poate valora act sub semnătură privată numai sub condiția de a fi semnat de părți sau de partea care se obligă (în situația actului unilateral).

7. Regimul juridic al înscrisului sub semnătură privată. Noțiune. Înscrisul sub semnătură privată este înscrisul care constată un act juridic și este întocmit și semnat de parte sau de părțile împotriva cărora el poate fi folosit ca dovadă, fără intervenția unui funcționar public.

Ca regulă generală, nu se cere nicio formă pentru existența unui asemenea înscris, el poate fi redactat chiar de părți ori de altă persoană, poate fi scris în orice limbă (înțeleasă de părți), poate fi scris de mână ori tehnoredactat, dactilografiat; se admite folosirea de formulare, în care să se completeze numai spațiile albe. Totul depinde de voința părților, dar este important ca înscrisul să aibă un conținut juridic clar, care să stabilească fără echivoc drepturile și obligațiile lor.

8. Semnătura autorului. Singura condiție, cu caracter general, pentru valabilitatea înscrisului sub semnătură privată este *semnătura autorului* sau *autorilor*. În această materie semnătura trebuie *executată de mână* (manuscrisă), iar nu dactilografiată, litografiată, executată prin parafă sau înlocuită, conform obiceiului de altă dată (art. 1179 C. Calimach), printr-un semn, o cruce ori prin punere de deget¹⁰.

Nu se cere ca semnătura să cuprindă întregul nume al părții, fiind suficientă executarea semnăturii obișnuite, dar din locul unde este așezată trebuie să rezulte că autorul ei își însușește întregul conținut al actului. Legea civilă nu impune *formalitatea datei*, decât în cazuri speciale (art. 859 C.civ.), dar practic datarea oricărui înscris sub semnătură privată este o condiție importantă, pentru că numai cunoscând momentul încheierii actului se poate stabili dacă el emană de la o persoană capabilă.

9. Forța probantă a înscrisului sub semnătură privată între părți. Asemenea înscris nu este atestat de un funcționar public, așa încât inițial nimic nu

¹⁰ Punerea de deget recunoscută în fața instanței poate să constituie semnătură, *D. Alexandresco*, op. cit., tom VII, p. 171, nota 2.

dovedește că el emană de la cel căruia i se opune. El își trage forța probantă, în raporturile dintre părți, din *recunoașterea* sa, altfel nu se poate ști dacă semnătura, elementul de bază din care decurge credibilitatea înscrisului, provine efectiv de la semnatar¹¹. De aceea, art. 1177 C.civ. îl obligă pe cel căruia i se opune un astfel de înscris „a-l recunoaște ori a tăgădui curat scriptura sau semnătura sa”. Dacă înscrisul este opus moștenitorilor sau reprezentantului presupusului semnatar (*habentes causam*), ei pot declara pur și simplu, că nu cunosc scrisul ori semnătura [art. 1177 alin. (2) C.civ.], fără să li se pretindă o recunoaștere sau o denegare propriu-zisă.

În acest cadru, atitudinea celor menționați produce două consecințe juridice importante. Mai întâi, tăgăduirea sau declarația moștenitorilor că nu cunosc semnătura amână efectele probatorii ale înscrisului. Instanța trebuie să procedeze la verificarea de scripte (art. 1178 C.civ.), iar prin confruntarea cu alte înscrisuri, emane de la aceeași persoană, efectuată de judecător sau prin expertiză grafică, se va stabili dacă semnătura este sau nu originală. Rezultatul negativ înlătură orice efect probatoriu al înscrisului, pentru că este un fals. Rezultatul pozitiv îi acordă întreaga forță probatorie. Cel care nu recunoaște un înscris pe care l-a semnat poate fi obligat la daune-interese pentru prejudiciul (material și moral) adus celeilalte părți.

Pe de altă parte, recunoașterea înscrisului, fie de către semnatar, fie prin considerarea sa ca recunoscut în temeiul legii, atrage *asimilarea* sa, din punct de vedere al puterii doveditoare, *cu un înscris autentic*, „între cei care l-au subscris și între cei care reprezintă drepturile lor” (art. 1176 C.civ.)

10. Forța probantă a înscrisului sub semnătură privată în raporturile cu terții. Mai întâi, *conținutul* înscrisului sub semnătură privată poate fi opus terților, ca simplu fapt juridic, până la proba contrară (ce poate fi făcută prin orice mijloc de probă). Pe de altă parte, art. 1182 C.civ. reglementează *forța probantă a datei* înscrisului sub semnătură privată față de terți.

Ca regulă generală, în raporturile dintre semnatarii înscrisului și terți mențiunea privind data întocmirii actului „nu face credință” despre realitatea ei, înscrisul fiind socotit nedat. Refuzul oricărei puteri doveditoare a datei urmărește să-i ocrotească pe terți împotriva pericolului trecerii unei date false (antedatării actului).

Articolul 1182 C.civ. stabilește că terților le este opozabilă numai *data certă*, care se dobândește printr-una din următoarele patru modalități:

a) din ziua în care înscrisul a fost prezentat la o instituție publică (dacă a fost înregistrat sau s-a făcut o mențiune despre data prezentării)¹²;

b) din ziua înscrierii lui într-un registru anume destinat (notarul public poate da dată certă înscrisurilor care i se prezintă în acest scop);

c) din ziua morții părții care a semnat sau uneia dintre părțile care au semnat;

¹¹ Trib. Jud. Sibiu, decizia civilă nr. 102/1975, R.R.D. nr. 2/1976, p. 47; Trib. Suprem, decizia civilă nr. 119/1957, C.D. 1957, p. 322.

¹² V.M. Ciobanu, op. cit., vol. II, p. 170, nota 559.

d) din ziua trecerii actului, chiar și prescurtat, în acte întocmite de funcționarii publici, precum procesele-verbale de punere de sigilii, de inventariere etc.

De reținut că enumerarea art. 1182 C.civ. *este limitativă*, așa încât, orice altă împrejurare *nu* poate conferi dată certă înscrisului sub semnătură privată¹³. Prin excepție, unele înscrisuri sub semnătură privată fac dovada prin ele însele față de terți despre data pe care o prevăd. Astfel sunt chitanțele care atestă primirea unei sume de bani sau testamentul (art. 859 C.civ.). Pe de altă parte, dacă terțul a recunoscut data înscrisului, deși nu întrunea condițiile art. 1182 C.civ., aceasta îi este opozabilă.

11. Condiția pluralității de exemplare (multiplului exemplar). Nu întotdeauna semnătura este suficientă pentru existența înscrisului sub semnătură privată, pentru că legea impune condiții complementare în cazul contractelor sinalagmatice, obligației unilaterale de plată și testamentului, care vor fi analizate în cele ce urmează.

Potrivit art. 1179 C.civ., înscrisul sub semnătură privată care cuprinde *convenții sinalagmatice* (vânzarea-cumpărarea, schimbul, locațiunea etc.) trebuie, pentru a fi valabil ca instrument de probă, să fie făcut „*în atâtea exemplare originale câte sunt părți cu interes contrar*”, iar „*fiecare exemplar trebuie să facă mențiune de numărul originalelor ce s-au făcut*”.

Această regulă se justifică dacă avem în vedere că în contractul sinalagmatic părțile dobândesc drepturi și obligații *reciproce* (obligația ce revine unei părți își are cauza juridică în obligația reciprocă a celeilalte părți), fiecare parte fiind interesată să-și dovedească drepturile sale. Regula asigură egalitate între părți și este impusă de considerente de ordine publică, așa încât, de principiu, părțile nu pot să renunțe la multiplul exemplar, considerând că un singur original este suficient. Legea nu cere să se facă atâtea exemplare câte persoane figurează în contract, ci numai câte părți au „*interes contrar*”.

Legea impune ca fiecare exemplar să facă mențiune despre numărul originalelor încheiate (făcut în dublu, triplu exemplar etc.) pentru a da fiecărei părți posibilitatea să dovedească faptul că s-a respectat cerința multiplului exemplar. Fără această mențiune una din părți ar putea distruge exemplarul său și ar putea susține că nu a primit niciunul. Viciul care rezultă din lipsa acestei mențiuni este acoperit dacă una din părți a executat convenția [art. 1179 alin. (3) C.civ.] ori dacă toate originalele sunt înfățișate în instanță. Pe de altă parte, pot exista situații în care formal se face mențiune despre pluralitatea de exemplare, dar în realitate se întocmește un singur exemplar, păstrat de una din părți. Prezentarea unui astfel de înscris dovedește, până la proba contrară, că a fost redactat cu respectarea art. 1179 C.civ.; însă, dacă se dovedește (prin mărturisire ori cu un alt înscris) că a fost redactat într-un singur exemplar, va fi nul ca probă, cu excepția situației în care exemplarul întocmit a fost încredințat de părți unui terț pentru păstrare¹⁴.

¹³ D. Alexandresco, Dreptul civil român, tom VII, p. 176-178; G. Boroi, Drept civil, 2001, p. 104.

¹⁴ P. Cosmovici, coord., Tratat de drept civil, 1989, p. 288-289; Trib. Suprem, decizia civilă 119/1957, C.D. 1957, p. 322.

12. Condiția scrierii în întregime ori punerii formulei „bun și aprobat”.

Actul unilateral prin care o parte se obligă a plăti o sumă de bani sau o cîtime oarecare de bunuri (mărfuri, fructe, produse etc.) nu trebuie să fie redactat în mai multe exemplare (nu se aplică art. 1179 C.civ.). Însă, legea impune să fie scris în întregime de mîna debitorului sau, cel puțin, înainte de a semna, debitorul „*să adauge la finele actului cuvintele bun și aprobat, arătând totdeauna în litere suma sau cîtimea lucrurilor*” (art. 1180). Regula este justificată de nevoia asigurării protecției debitorului, împiedicînd practica semnăturilor în alb, care lasă deținătorilor de rea-credință posibilitatea de a completa înscrisul contrar înțelegerii părților. Formula „bun și aprobat” nu este o formulă sacramentală, ea poate fi înlocuită printr-o expresie corespunzătoare, esențial fiind ca debitorul să înscrie personal suma sau cîtimea lucrurilor la care se obligă¹⁵.

Această regulă se aplică numai actelor unilaterale care au ca obiect o sumă de bani ori o cîtime de bunuri, nu și actelor unilaterale care au ca obiect un bun individual determinat (*in ipso individuo*). Pe de altă parte, nu sunt supuși acestei reguli „*comercianții, industrialii, plugarii, vierii și oamenii care muncesc cu ziua*” potrivit art. 1180 alin. (2).

Cînd sumele prevăzute în scris și în mențiunea „bun și aprobat pentru...” sunt deosebite, potrivit art. 1181 C.civ., va fi luată în considerare *suma cea mai mică*, chiar și atunci cînd actul și formula respectivă au fost scrise în întregime de debitor. Această soluție este aplicarea principiului înscris în art. 983 C.civ. potrivit căruia cînd există îndoială convenția se interpretează în favoarea debitorului (*semper in obscuris quod minimum est sequimur*). S-a arătat însă că se poate proba „în care parte este greșeala” (art. 1181) cu orice mijloc de probă (recunoaștere, înscrisuri) chiar și cu martori¹⁶.

Încălcarea acestei condiții speciale pentru valabilitatea înscrisului sub semnătură privată ce constată acte unilaterale avînd ca obiect o sumă de bani ori o cîtime oarecare *nu* afectează actul juridic în sens de *negotium juris*, dar înscrisul constatator este lipsit de puterea sa probatorie. În schimb, înscrisul respectiv constituie început de dovadă scrisă, care poate fi completat prin alte mijloace de probă, pentru că semnătura părților sub același text denotă intenția și voința lor de a-și însuși cuprinsul aceluși text, așa încît se poate vorbi de o scriere care emană de la partea căreia i se opune în sensul art. 1197 C.civ.¹⁷

13. Condiția cerută testamentului olograf.

Potrivit art. 859 C.civ., „Testamentul olograf nu este valabil decît cînd este *scris în tot, datat și semnat de mîna testatorului*”. Testamentul olograf, deși nu necesită îndeplinirea unor

¹⁵ Trib. Suprem, decizia civilă nr. 2561/1987, C.D. 1987, p. 75-78.

¹⁶ D. Alexandresco, op. cit., tom VII, p. 204.

¹⁷ I. Dogaru, Drept civil român, Ed. Themis, Craiova, 2000, p. 168; O. Ungureanu, Manual de drept civil. Partea generală, 1999, p. 184; C.A. București, decizia civilă nr. 1962/1999, Culegere de practică judiciară în materie civilă 1999, p. 148.

formalități speciale, fiind confecționat ca înscris sub semnătură privată, este un *act solemn* (ca orice alt testament).

În acest cadru, *scrierea integrală, datarea și semnarea de mâna testatorului* sunt prevăzute de lege sub sancțiunea nulității absolute (*ad solemnitatem*), iar nu *ad probationem* sau pentru opozabilitate față de terți.

Cele trei condiții de solemnitate trebuie să fie îndeplinite *de mâna testatorului* și trebuie să fie îndeplinite *cumulativ*, în lipsa oricăreia dintre ele testamentul fiind nul. Nu este nevoie ca în cuprinsul înscrisului să se facă mențiune că testamentul a fost scris, datat și semnat de testator, deși aceasta ar fi o garanție în plus, și, de asemenea, nu este nevoie ca testamentul olograf să fie închis și sigilat¹⁸.

14. Discuții privind regimul juridic al altor înscrisuri. Mai întâi, există o categorie de acte private cărora le lipsește elementul esențial al înscrisului sub semnătură privată, adică semnătura (*înscrisuri nese mnate*), dar cărora dreptul civil le acordă o anumită importanță, precum: registrele, cărțile și hârtiile casnice (art. 1185 C.civ.); mențiunile făcute de creditor pe titlul de creanță (1186 C.civ.); registrele comercianților (art. 1183,1184 C.civ.). Pe de altă parte, sunt reglementate (încă) răboajele (art. 1187), iar progresul științei și tehnicii a impus înscrisul în formă electronică¹⁹.

15. Registrele, cărțile și hârtiile domestice. Potrivit art. 1185 C.civ. „registrele, cărțile sau hârtiile domestice nu fac credință în favoarea aceluia care le-a scris, dar *au putere în contra lui*: 1. când cuprind curat *primirea unei plăți*; 2. când cuprind mențiunea expresă că nota sau scrierea din ele s-a făcut ca *să țină loc de titlu* în favoarea creditorului”.

Legea are în vedere *orice* însemnare, mențiune, semnată ori nese mnată, scrisă de o persoană, într-o condică (jurnal) sau pe o filă volantă, în legătură cu unele evenimente din viața sa, care pot să privească și acte juridice curente (un împrumut, plata unei datorii etc.).

Este important să reținem că aceste înscrisuri *nu pot fi folosite pentru cel care le-a scris*, dar pot fi folosite *împotriva sa* în cele două cazuri limitativ prevăzute de art. 1185. Având puterea doveditoare a unei mărturisiri extrajudiciare, faptul la care se referă însemnarea casnică poate fi combătut cu orice mijloc de probă²⁰.

16. Mențiunile făcute de creditor pe titlul de creanță. Potrivit art. 1186 alin. (1) C.civ. orice mențiune (adnotație) făcută de creditor „în josul, pe marginea, sau pe dosul unui titlu de creanță, este crezută, cu toate că nu este semnată nici dataată de el, când tinde a proba liberațiunea debitorului”.

¹⁸ C.S.J decizia civilă nr. 1409/1992, Deciziile CSJ 1990-1992, p. 130-133; *D. Alexandresco*, op. cit., tom IV, partea a II-a, p. 36 și urm.; *Fr. Deak*, Tratat de drept succesoral, Ed. Actami, București, 1999, p. 202 și urm.

¹⁹ Pentru înscrisurile certificate de avocat, *V. Pașca, D. Lămășanu*, Înscrisurile certificate de avocat și valoarea lor juridică, Dreptul nr. 4/1999, p. 71 și urm.

²⁰ *G. Boroș*, Drept civil. Partea generală. Persoanele, 2001, p. 107; *D. Alexandresco*, op. cit., tom VII, 1901, p. 220-222.

Aceeași putere doveditoare o are și scrierea făcută de creditor pe duplicatul unui act sau chitanță, care se află în mâinile debitorului [art. 1186 alin. (2)].

De reținut că această dispoziție legală nu se aplică mențiunilor făcute de creditor ce ar îngreuna situația debitorului, ar mări ori ar agrava datoria. Pe de altă parte, împotriva acestor mențiuni este permisă *dovada contrară prin orice mijloc de probă*, fără aplicarea art. 1191 C.civ. (pentru că nefiind semnate, nu sunt acte), creditorul fiind liber să probeze că aceste mențiuni sunt rezultatul unei erori sau inadvertențe.

17. Registrele comercianților. Între obligațiile profesionale ale comercianților, legea prevede și pe aceea de a ține o evidență a activității comerciale, prin intermediul registrelor comerciale (de contabilitate): registrul-jurnal, registrul-inventar, registrul copier și registrul cartea mare (Legea contabilității nr. 82/1991²¹).

De la început trebuie să observăm că art. 1183 și 1184 C.civ. reglementează forța probantă a registrelor comercianților în raporturile dintre comercianți și necomercianți, iar forța lor probantă în raporturile dintre comercianți este reglementată în art. 50-52 C.com.²²

Registrele comerciale (legal ținute sau ținute fără respectarea legii) pot fi folosite de către necomercianți ca mijloc de probă împotriva comerciantului, fiind considerate adevărate *mărturisiri* ale comerciantului care le ține, dar ele nu pot fi folosite împotriva necomerciantului.

De subliniat că folosind registrele comerciantului ca mijloc de probă, necomerciantul nu poate să scindeze conținutul lor, folosind numai partea care îi profită (art. 1184 C.civ.).

18. Răboaiele. Potrivit art. 1187 C.civ., „răboaiele, când creștăturile după amândouă bucățile sunt egale și corelative, sunt un mijloc de probare între persoanele care au obiceiul de a se servi cu un asemenea mijloc de probațiune”.

Răbojul a fost un mijloc de probă utilizat în trecut (mai ales în mediul rural și de către persoanele care nu știau să scrie), materializat într-o bucată de lemn (cilindrică sau prismatică), despăcată longitudinal în două subdiviziuni egale, prin care se marcau prin creștături transversale identice prestațiile părților (constituie un semn material și simbolic al angajamentelor contractate)²³. Când aceste linii transversale se potrivesc, dovada adusă de răboj este deplină, iar când nu se potrivesc, va fi luat în considerare numărul cel mai mic de creștături.

Chiar dacă între semnele juridice populare, semnele de răboj constituie o categorie importantă, nu există (multe) cazuri practice consemnate în jurisprudență

²¹ Republicată (M. Of. nr. 82 din 14 ianuarie 2005).

²² *St.D. Cârpenaru*, *Drept comercial român*, Ed. All Beck, București, 2002, p. 400-403. Pentru regimul probator al înscrisurilor specifice activității comerciale (facturi acceptate, corespondența, telegramele, registrele), *R.I. Motica, L. Bercea*, *Drept comercial român și drept bancar*, vol. I, *Drept comercial*, Ed. Lumina Lex, București, 2001, p. 285-295.

²³ *Șt.Rauschi, Gh. Popa, Ștefania Rauschi*, *Drept civil. Teoria generală. Persoana fizică. Persoana juridică*, Ed. Junimea, Iași, 2000, p. 140.

în această materie, iar în prezent este greu de crezut că mai pot fi invocate asemenea mijloace de probă²⁴.

19. Înscrișul electronic. Înscrișul în formă electronică este, potrivit art. 4 pct. 2 din Legea nr. 455/2001 privind semnătura electronică²⁵, „o colecție de date în formă electronică între care există relații logice și funcționale și care redau litere, cifre sau orice alte caractere cu semnificație inteligibilă, destinate a fi citite prin intermediul unui program informatic sau al altui procedeu similar”.

La rândul ei, semnătura electronică reprezintă date în formă electronică ce servesc ca „metodă de identificare”, iar „semnătura electronică extinsă” asigură, în condiții specifice de siguranță, identificarea semnatarului.

Important este aici că înscrișul în formă electronică, căruia i s-a încorporat legal o semnătură electronică este asimilat, în ceea ce privește condițiile și efectele sale, cu înscrișul sub semnătură privată (art. 5 din lege).

Sub aspectul forței probante a înscrișului în formă electronică legea specială conține o dispoziție asemănătoare celei înscrise în art. 1776 C.civ., în sensul că prevede că „Înscrișul în formă electronică, căruia i s-a încorporat, atașat sau i s-a asociat logic o semnătură electronică, recunoscut de către cel căruia i se opune, are același efect ca actul autentic între cei care l-au subscris și între cei care le reprezintă drepturile”.

Pentru situația în care o parte nu recunoaște înscrișul sau semnătura, legea obligă instanța să dispună efectuarea unei expertize tehnice de specialitate [art. 8 alin. (1) din lege]²⁶.

21. Proba cu înscrișuri versus proba cu martori. Aici nu vom intra în amănunte cu privire la proba prin declarații de martori, ci ne interesează doar să punctăm evoluția raportului dintre cele două mijloace de probă. Vom aminti, pentru început, că mărturia este *relatarea orală, făcută de o persoană, în fața instanței de judecată, cu privire la acte sau fapte litigioase pe care le cunoaște personal*²⁷.

Martorul trebuie să fie o persoană străină de proces, care poate da informații nepărtinitoare în legătură cu pretențiile părților. Depoziția se caracterizează, mai întâi, prin *cunoaștere personală* de către martor a împrejurărilor din trecut pe care le relatează; nu interesează cele aflate din zvon, din auzite („par commune

²⁴ Pentru o analiză a semnelor juridice populare, R. Vulcănescu, Etnologie juridică, Ed. Academiei, 1970, p. 141-153

²⁵ M. Of. nr. 429 din 31 iulie 2001.

²⁶ A se vedea: G. Boroî, Drept civil. Partea generală. Persoanele, 2001, p. 105-106; R. Bercea, Incompatibilitatea statutului contractului electronic în proiectul Codului civil român cu principiile proiectului Codului civil European, Revista de științe juridice nr. 1/2006, p. 106-112; I. Schiau, Cadrul juridic al comerțului electronic, R.D.C. nr. 1/2002, p. 56-71; R. Arnold, Dreptul internetului: un drept nou între dreptul comunitar și dreptul național, www.droit-internet-2000.univ-paris1.fr/dossier4/Rainer-Arnold.doc, accesat 17 august 2006.

²⁷ Gh. Beleiu, Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil, ediția a VII-a revăzută și adăugită de M. Nicolae, P. Trușcă, Ed. Universul Juridic, București, 2001, p. 120; G. Boroî, Drept civil. Partea generală. Persoanele, 2001, p. 109 și urm.; O. Ungureanu, op. cit., p. 186-189; E. Chelaru, Drept civil. Partea generală, Ed. All Beck, București, 2003, p. 93-95.

renommée”), ci numai ce „a văzut și a auzit” *propriis sensibus*. Pe de altă parte, se caracterizează prin *oralitate*, pentru că relatarea se face verbal în fața instanței, fără a citi un răspuns scris mai înainte.

Dacă în dreptul roman proba testimonială era aproape obligatorie (*testimoniorum usus frequens ac necessarius est*), iar în dreptul vechi proba era admisă fără nici o restricție, în prezent, reglementarea legală acordă, în principiu, depozițiilor martorilor mai puțină încredere decât înscrisurilor²⁸. Această reticență este justificată de faptul că fidelitatea și capacitatea de reproducere a memoriei nu sunt nicicând depline, ci ele „au o scară ce urcă în medie cel mult 75-80 %, iar în jos pot coborî până aproape de zero”²⁹, în timp ce înscrisul „nu uită”.

Este important să reținem că în această materie se distinge între faptele juridice *stricto sensu* și actele juridice civile. Regula generală în ceea ce privește admisibilitatea probei cu martori este că *faptele juridice stricto sensu* pot fi dovedite *neîngrădit* cu martori. Este vorba de *faptele naturale*, care se produc independent de voința omului și de care legea civilă leagă anumite efecte juridice, precum forța majoră (trăsnetul, grindina, inundațiile etc.), și de *acțiunile omenești produse fără intenția de a produce efecte juridice*, efecte ce se produc în puterea legii. Pot fi astfel probate: delictele și cvasidelictele; construirea sau repararea unui imobil; faptele materiale constitutive ale posesiei; executarea ori neexecutarea unui contract; trecerea pe locul altuia; împrejurarea că un anumit loc nu are acces la calea publică; viciile de consimțământ etc.

Există însă fapte naturale care, de principiu, nu pot fi probate cu martori, precum nașterea sau moartea, care se probează, de regulă, cu acte de stare civilă.

În privința admisibilității probării *actelor juridice (negotium juris)* prin declarațiile martorilor, legea civilă instituie două reguli restrictive importante: interdicția de a dovedi cu martori actele juridice cu o valoare mai mare decât cea prevăzută de lege; interdicția de a dovedi cu martori împotriva sau peste cuprinsul unui înscris (care vor fi analizate cu o altă ocazie).

²⁸ Pentru evoluția probei prin declarațiile martorilor, *D. Alexandresco*, op. cit., vol. VII, p. 241-245; *G. Boroș*, *Drept civil. Partea generală. Persoanele*, 2001, p. 111-112.

²⁹ *N. Mărgineanu*, *Condiția umană. Aspectul bio-psiho-social și cultural*, Ed. Științifică, București, 1973, p. 359. Pentru analiza mărturiei ca proces psihologic, *C. Belu*, *Elemente psiho-juridice în probațiunea judiciară*, Ed. Tigero, Craiova, 1995, p. 65 și urm.